

Maria-Cristina GELEP

Maria-Cristina GELEP

**Lumea universitară în proza română
și anglo-americană**

Cuvânt înainte de Cătălin Ghiță

**EDITURA UNIVERSITARIA
CRAIOVA, 2023**

Referenți științifici:
Conf.univ.dr. Daniela ROGOBETE
Conf.univ.dr. Florentina ANGHEL

Copyright © 2023 Editura Universitaria
Toate drepturile sunt rezervate autorului.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
GELEP, MARIA-CRISTINA

Lumea universitară în proza română și anglo-americană /
Maria-Cristina Gelep. - Craiova : Universitaria, 2023

Conține bibliografie
ISBN 978-606-14-1962-3

82.09

© 2023 by Editura Universitaria

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețelele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

MULȚUMIRI

Mulțumirile sunt un exercițiu de admirație, de recunoștință și de conștientizare a faptului că orice efort intelectual are în spate repere, cărți, îndrumători, oameni dragi. De aceea țin să îi mulțumesc, în primul rând, domnului profesor Cătălin Ghiță, conducătorul acestei teze, sub a cărei atentă observație a luat naștere această lucrare. Domnul profesor a fost și este un reper pentru studenți și doctoranzi, un îndrumător cu observații fine, rafinate, dar și tranșante, căruia îi mulțumesc pentru toate lecțiile învățate, dar și pentru cele pe care nu mi le-am însușit.

O amintesc aici cu drag și bucurie pe doamna profesoară Emilia Parpală Afana, un spirit luminos de o rigoare exemplară, pe doamna Carmen Popescu, un om și un dascăl de o uimitoare bunătate și un rar profesionalism, care alături de domnul profesor Mihai Ene și Ariana Bălașa mi-au fost repere în redactarea tezei. Atenția mea se apleacă și către doamna profesoară Cristiana Teodorescu, un om minunat și un profesor dedicat. Îi mulțumesc și doamnei Florentina Pascu pentru tot sprijinul și atenția. Cu recunoștință îmi îndrept atenția și către distinsul profesor Gheorghe Manolache și doamna profesoară Nicoleta Dascălu, care mi-au citit cu atenție și răbdare lucrarea oferindu-mi îndrumări prețioase. Gratitudinea mea se îndreaptă și către domnul Nicolae Marinescu, sub atenția căruia această carte a fost publicată.

Le mulțumesc în mod deosebit și colegilor, abili parteneri de dialog, spirite solare și joviale cu care am împărtășit și împărtășesc idei, cititori dedicați cu spirit critic: Deliei Radu, Andreei Dinu, Oanei Băluică, lui Mărinică Schiopu, Alexandru Ionașcu. Mulțumesc și familiei care m-a sprijinit necondiționat și care este mereu alături de mine: Aureliei, Mioarei, lui Marin, Anton, Aurel, Ioanei, Nicolae. Mulțumirile mele se apleacă cu regret și recunoștință către bunica mea, Elena, care nu mai este printre noi. Prezența ei protectoare mă înconjoară și spiritul ei viu va dăinui mereu printre cei apropiați. Le mulțumesc tuturor și îmi cer scuze dacă am omis pe cineva.

CUVÂNT ÎNAINTE

Cartea elaborată de Maria Cristina Gelep reprezintă o tentativă reușită, în critica autohtonă, de circumscriere teoretică și, mult mai important, practică a unui teritoriu narativ extrem de incitant și de bogat în semnificații, într-o gamă mergând de la curios la satiric: lumea academică. Autoarea are grijă să-și delimiteze cu atenție tema de cercetare și nu se pierde în niciun moment în detalii superflue.

Structural, volumul este divizat în cinci capitole (unul teoretic și patru analitice), plus o Introducere și o Concluzie. Capitolul întâi, cel teoretic, intitulat *Universitatea – delimitări teoretice*, parcurge cu conștiințiozitate treptele comportate de evoluția conceptului „universitate” în diacronie, fără însă a risca inovații teoretice majore. Autoarea se pune astfel la adăpost de capcana originalității cu orice preț, în care au căzut, din păcate, mulți dintre colegii săi de generație, avizi de recunoaștere facilă.

Odată cu capitolul al doilea, intitulat *Ipostaze ale vieții intelectuale*, discursul critic dobândește amplitudine și se dinamizează. Autoarea își regăsește, cum se spune, nervul critic și execută un tur de forță exegetică prin romane semnate de autori dificil de tratat în paralel, Saul Bellow și Ion Vianu, respectiv Philip Roth și Gib I. Mihăescu, cărora li se adaugă Oana Tănase. Chiar dacă diferențele de relief ale prozelor sunt perfect vizibile, autoarea se mișcă destul de confortabil printre teme și motive literare diverse. Sunt analizate aici romanele *Iarna decanului* și *Herzog* de Bellow, *Amor Intellectualis* de Vianu, *Indignare* de Roth, *Zilele și nopțile unui student întârziat* de Mihăescu și *Filo-Meserie* de Tănase. Prozele reunite sub egida acestei secțiuni sunt alese în chip pertinent.

Capitolul al treilea, *Perspective rasiale și identitare în romanul de campus*, are în prim-plan problemele generate de metisaj etnic și cultural, decelabile la mai multe niveluri chiar în interiorul unei lumi care se presupune a fi mai puțin atinsă de bigotism și/ sau prejudecăți decât societatea per ansamblu. Patru

mari autori intră sub lupa analitică: Philip Roth, Zadie Smith, Alexandru Mușina și Andrei Bodi. Dat fiind caracterul sincron al elaborării operelor acestor autori, aici diferențele specifice sunt mult mai nuanțate. Sunt avute în vedere romanele *Pata umană* de Roth, *Despre frumusețe* de Smith, *Nepotul lui Dracula* de Mușina și *Bulevardul Eroilor* de Bodi. Toate textele care intră sub incidența acestui capitol sunt selectate în mod convingător.

Capitolul al patrulea, intitulat *Demitizarea lumii universitare*, este un excurs în universul satirei academice, avându-i ca protagoniști pe David Lodge, Malcolm Bradbury, Kingsley Amis, Caius Dobrescu, Lucian Bâgiu și Gabriela Gavril. Sunt urmărite aici retorica și deconstrucția mediului universitar grație unui instrumentar al ironiei, uneori de factură postmodernă, ceea ce asigură suplețe narațiunilor. Sunt analizate, în aceste rânduri, trilogia de campus a lui Lodge (*Schimb de dame*, *Ce mică-i lumea!* și *Meserie!*), *Omul istoriei* de Bradbury, *Jim cel Norocos* de Amis, *Teză de doctorat* de Dobrescu, *Bestiar. Salată orientală cu universitari închipuiți* de Bâgiu și *Fiecare cu Budapesta lui* de Gavril. Deși de întindere și valoare inegală, romanele sunt relevante.

Ultimul capitol, intitulat *Mediul universitar. Viață publică vs. viață privată*, urmărește cu obstinție ingredientele, mai mult sau mai puțin eteroclite, care intră în dialectica sferă comună/sferă personală din perspectiva universitarilor. Se pot observa, astfel, interferențe care generează oaze de umor gratuit. Autori precum John Williams, Philip Roth, Al. Piru și Ovidiu Pecican fac obiectul acestor rânduri, în care autoarea dă o probă în plus a resurselor exegetice considerabile pe care le poate pune în mișcare dacă circumstanțele o cer. Sunt trecute prin malaxorul explicațiilor romanele *Stoner* de Williams, *Animal pe moarte* de Roth, *Cearța* de Piru și *Noaptea soarelui răsare* de Pecican. Operele discutate, deși provenind din arii culturale eteroclite, sunt incitante și simetric alese.

Concluzia cărții este formulată în aceiași termeni clari și conciși, fiindcă autoarea detestă, se vede bine, detaliile inutile. Maria Cristina Gelep opinează că prezenta cercetare ar putea continua fie prin examinarea unor paralelisme decelabile între literaturile germană, franceză și anglo-americană, fie prin urmărirea unor paralele trasate între reflectarea ficțională a

mediului universitar european și extra-european. Ambele trasee abia schițate s-ar putea dovedi extrem de fertile la nivel exegetic, mai ales, cred, ultimul, fiindcă el ar putea explica și de ce am fost martorii deplasării centrului de performanță academică din Europa spre America și Japonia (fenomen vizibil mai ales după anul 1945).

Aparatul bibliografic, nu excesiv de bogat, este bine dozat și ales cu mare grijă. Textele primare sunt corect identificate și analizate, iar textele secundare sunt cele care-i facilitează autoarei accesul la rafinamentele exegetice de pe parcursul numeroaselor *explications de texte*. Limpezimea stilului, seriozitatea investigației și flexibilitatea mijloacelor de abordare sunt calitățile incontestabile ale autoarei și ele mă îndreptățesc să subliniez că ne aflăm în fața unui debut critic remarcabil prin echilibru și maturitate.

Cătălin Ghiță

INTRODUCERE

Studiul *Lumea universitară în proza română și anglo-americană* propune o abordare diacronică și una sincronică în sensul că se vor avea în vedere primele apariții ale conceptului de *universitate* în culturile română și anglo-americană. Lucrarea se va axa pe metamorfozele pe care curente culturale le au asupra conceptului de universitate în ansamblu. De exemplu, romantismul și-a pus pregnant pecetea asupra universității, a manierei în care este ea percepută la nivel formal, dar mai ales ideatic. Studiul își va continua apoi periplul spre modernitate, ajungând până în contemporaneitate. Din punct de vedere literar se dorește realizarea unei comunicări între romanul academic, romanul de campus din literatura română și culturile engleză și americană. Autorii români sunt puși în dialog cu autori din literatura universală sub raport tematic, ideatic, chiar ideologic și mai puțin istoric, deoarece pot face parte din perioade istorice diferite.

Ținând cont de aceste aspecte ale lucrării, cercetarea se structurează în cinci părți. *Partea teoretică* se deschide cu stabilirea originii și a statutului universității ca instituție, se au în vedere primele universități, apariția lor, maniera în care au evoluat și cum se deosebesc de universitățile zilelor noastre. De asemenea, termenii de *libertate academică*, *cultură academică* și cadrul în care activează sferele *public-privat* sunt expuse cu argumente și dezbătute. Totodată, se va încerca implicit un scurt istoric al universității ca instituție de cultură cu origini foarte vechi începând de la *Academia* lui Platon, continuând cu *Lykeion-ul* lui Aristotel, trecând prin Evul Mediu, perioadă care poate fi foarte bine descoperită cu ajutorul lucrării *The Rise of Universities (Evoluția universităților)* a cercetătorului Charles Homer Haskins care expune date despre apariția primelor universități. Cartea se ocupă de imaginea profesorului și a studentului medieval. Urmează perioada romantică a evoluției culturii și implicit a universității, aici una din cele mai importante lucrări în domeniu este: *The Romantic Idea of a University: England and Germany, 1770-1850 (Conceptul*

romantic de universitate. *Anglia și Germania, 1770-1850*) de Michael J. Hofstetter. Cercetarea continuă incluzând și alte cărți extrem de importante despre lumea universitară atât la nivel practic, cât și pe plan teoretic, dintre acestea mai amintim: *Institutions of Education: Then and Today (Instituții ale educației: în trecut și astăzi)* editată de Paul Cobben, *The Idea of the University (Conceptul de universitate)* de Karl Jaspers. Numeroase alte lucrări vor fi citate și regăsite în cadrul lucrării de la origini și până în postmodernitate, pe care nu le voi mai cita pentru a nu aglomera prea mult demonstrația. Ceea ce este totuși de amintit sunt lucrările care teoretizează lumea universitară în cadrul ficțiunii precum: *Postwar Academic Fiction. Satire, Ethics, Community (Ficțiunea academică postbelică. Satiră, Etică, Comunitate)* de Kenneth Womack, *The University in Modern Fiction (Universitatea în ficțiunea modernă)* de Janice Rossen etc. În egală măsură, merită menționate și câteva contribuții românești cum ar fi cărțile lui Lucian Nastasă (*Itinerarii spre lumea savantă. Tinerii din spațiul românesc la studii în străinătate 1864-1944, Intellectualii și promovarea socială în România*), Liviu Andreescu (*Libertatea academică. Între teorie și politicile universitare, Privilegiul savante. O istorie a libertăților universitare în Europa și Statele Unite*), Dragoș Sdrobiș (*Limitele meritocrației într-o societate agrară. Șomaj intelectual și radicalizarea politică a tineretului în România interbelică*).

După partea teoretică care mai are și alte mize, ce vor fi descoperite pe parcursul lucrării, urmează cele patru capitole, acestea urmăresc romanul de campus, academic sau universitar în dialogul dintre cultura română și anglo-americană. Interesant este că în literatura română nu există o tradiție îndelungată a romanului de campus, academic sau universitar, însă autori precum Caius Dobrescu (*Teză de doctorat*), Ion Manolescu (*Derapaj*), Lucian Bâgiu (*Bestiar. Salată orientală cu universitari închipuiți*), Alexandru Mușina (*Nepotul lui Dracula*), Andrei Bodiș (*Bulevardul eroilor*), Oana Tănase (*Filo, Meserie!*), Gabriela Gavril (*Fiecare cu Budapesta lui*), Ovidiu Pecican (*Noaptea soarelui răsare*) reușesc să umple acest gol cultural. De urmărit este apariția și evoluția lumii universitare în romane care nu sunt propriu-zis academice, precum în cazul lui G. Călinescu în romanul *Bietul*

Ioanide, la Mihail Sebastian *De două mii de ani*, în care relația maestru-discipol a născut și naște controverse ori în romanele dedicate scrisului și scriiturii, ceva mai rare în literatura română. Notabilă este, de asemenea, apariția romanului *Sunt studentă! Reportajii Fanteziste* a Martei D. Rădulescu, fiica profesorului universitar de chimie din Cluj, Dan Rădulescu, roman destul de naiv, dar care surprinde viața de student și dificultățile ocupării unui post de profesor. Aici se cuvine amintit și romanul lui Gib I. Mihăescu, care nu este propriu-zis un roman de campus, dar surprinde foarte bine viața privată a studentului Mihnea Băiatu.

În ceea ce privește etapele demonstrației, acestea vizează cele patru capitole aplicative despre lumea universitară în romanul românesc, englez și american. Capitolul *Ipostaze ale vieții intelectuale* cu cele două subcapitole: *Fenomenologia vieții intelectuale la Saul Bellow și Ion Vianu* și *Fenomenologia vieții studentești (Philip Roth, Gib I. Mihăescu, Oana Tănase)* conturează în prima parte o tipologie a conceptului de intelectual surprins în romanele lui Saul Bellow: *Iarna decanului* și *Herzog*, în comparație cu romanul lui Ion Vianu, *Amor Intellectualis*. Toate romanele sunt populate de intelectuali nostalgici și melancolici, sensibili, rafinați, în care sunt surprinse și nuanțele epocii descrise. Următorul subcapitol, *Fenomenologia vieții studentești*, cuprinde trei romane, romanul lui Philip Roth, *Indignare*, romanul lui Gib I. Mihăescu, *Zilele și nopțile unui student întârziat*, și romanul Oanei Tănase, *Filo, Meserie!*. Romanele se completează, în primul caz avem un student asumat și perseverent, în al doilea un pseudo-student, un personaj aventurier în căutare de senzațional și care încearcă să-și termine studiile nefinalizate, iar în al treilea un exemplu de roman clasic de campus. Capitolul al treilea, *Perspective rasiale și identitare în romanul de campus*, cuprinde patru autori: Philip Roth (*Pata umană*), Zadie Smith (*Despre frumusețe*), Alexandru Mușina (*Nepotul lui Dracula*), Andrei Bodiș (*Bulevardul eroilor*). Toate romanele au în centru profesori universitari confrunțați cu aspecte ale rasei, diferența de rasă, de percepție, de atitudine, păreri diferite în ceea ce privește alteritatea. Capitolul al patrulea, *Demitizarea lumii universitare*, cuprinde șase autori David Lodge cu trilogia sa despre mediul academic (*Schimb de dame*, *Ce mică-i lumea!*,

Meserie!), Caius Dobrescu (*Teză de doctorat*), Kingsley Amis (*Jim cel norocos*), Malcolm Bradbury (*Omul istoriei*), Lucian Bâgiu (*Bestiar. Salată orientală cu universitari închipuiți*), Gabriela Gavril (*Fiecare cu Budapesta lui*).

Prima treaptă a demonstrației o constituie romanele lui Lodge, în comparație cu care se vor afla celelalte romane inspirate de această trilogie. Romanele lui Lodge sunt scrise urmând anumite traiectorii care formează un întreg. De exemplu, primul roman, *Schimb de dame*, este cel în care se văd cel mai bine stângăciile autorului, construcția romanescă, alcătuirea binomică, dualitatea elementelor puse în contrast: profesorul american-profesorul european, cultura americană-cultura europeană, tipologia individului sigur pe sine-tipologia individului mai puțin versatil etc. În cel de-al doilea roman, *Ce mică-i lumea!*, aglomerarea de elemente, numeroasele personaje, multiplele locații, parodiarea romanului cavaleresc, de aventuri, de dragoste, reprezintă un exces. Cel de-al treilea roman, *Meserie!*, este cel mai bine realizat, spune o poveste mult mai simplă și mai bine încheată, expune cu succes și pertinent o serie dintre problemele realității contemporane: adaptarea universității la problemele și nevoile oamenilor în general. *Teză de doctorat*, romanul lui Caius Dobrescu, este cu adevărat spectaculos prin proporția scriiturii (859 pagini), dar și prin umorul spumos, sarcasmul, ironia mușcătoare și elementele de carnavalesc și thriller academic. Următoarele două romane, *Omul istoriei* de Malcolm Bradbury și *Jim cel norocos* al lui Kingsley Amis, sunt reprezentative pentru demitizarea mediului academic. *Bestiar. Salată orientală cu universitari închipuiți* este la fel un roman academic interesant, care comunică cu opera lui David Lodge, se inspiră chiar din romanele sale academice. Cartea este pe alocuri excesivă, dar este o parodie reușită în ansamblu. *Fiecare cu Budapesta lui*, romanul Gabrielei Gavril, este un roman de un sarcasm și o ironie la fel de mușcătoare, ca și în cazul lui Caius Dobrescu, însă care combină elemente ale mediului academic cu cele ale periferiei.

Ultimul capitol, *Mediul universitar. Viață publică versus viață privată*, cuprinde patru opere, romanul lui John Williams (*Stoner*), *Cearța* de Al. Piru, *Animal pe moarte*, romanul lui Philip Roth și *Noaptea soarelui răsare*, romanul lui Ovidiu Pecican. Prima

treaptă a demonstrației, *Stoner*, este un roman care combină viața publică cu cea privată, viața de familie cu o carieră academică făcută cu asumare, erosul, în acest caz, este unul neîmplinit. *Cearta* de Al. Piru se bazează în special pe viața privată a personajelor sale, un profesor universitar și iubita sa mai tânără, care are numeroase aventuri. *Animal pe moarte*, romanul lui Philip Roth, este o operă care expune, de asemenea, viața publică și cea privată a profesorului David Kepesh, erosul, în acest caz, este mai asumat, chiar tragic, apropiindu-se cumva de tragismul din romanul *Stoner*. Așa cum se va vedea pe parcursul tezei, Philip Roth este prezent cu trei romane în cadrul lucrării atât datorită preferinței mele pentru opera autorului, dar mai ales, deoarece romanele sale servesc foarte bine demonstrației. Ultimul roman, *Noaptea soarelui răsare*, aduce în prim-plan imaginea profesorului cuceritor, frământat de întrebări și dileme.

În ansamblu, studiul de față este unul interdisciplinar, deoarece folosește metode specifice și altor domenii ale cunoașterii umane (sociologiei, antropologiei, psihocriticii). În egală măsură, lucrarea are un caracter: descriptiv, tipologic, morfologic și metodic și reprezintă o modalitate actuală de a integra studiile critice românești despre universitate și nu numai în contextul european și universal al criticii și istoriei literare.

1. UNIVERSITATEA – DELIMITĂRI TEORETICE¹

1.1. UNIVERSITATEA: EVOLUȚIA UNUI CONCEPT

Orice discuție despre mediul academic ar trebui, în mod necesar, să aibă în vedere contextul cultural vizat și, de asemenea, conceptul de cultură în sine ca temă majoră, cadru fundamental, de la care se pornește discuția, precum și conceptul de intelectual care include două fațete ale decriptării nuanțelor termenului: sfera publică și cea privată, reprezentarea sa într-un spațiu vizibil unui public sau în intimitate. În studiul *Coliba din mijlocul palatului. Frica și marile idei*, Cătălin Ghiță analizează cu finețe și dinamitează locurile comune ale conceptului de cultură, văzut în relația sa cu *frica de uitare*. Cultura sau *frica de uitare* pornește de la premisa definirii artei:

„Arta este, desigur, o evaziune, o modalitate de a escamota tirania necesității pe care o presupune viața cotidiană, un mijloc prin care individul nutrește iluzia unei transcendențe în absența unui subiect transcendent, deci a unei identități (precum susține Arthur Schopenhauer, filosof pe care Reger, de altfel i-l citea soției). În continuare, voi încerca să discut cultura în termenii unui ecran existențial care marchează o frică de uitare profund imbricată în textura ființei umane, care a hrănit societatea încă de la începuturile sale, fapt demonstrat de multitudinea de artefacte prezentate de arheologie ca tot atâtea probe de supraviețuire în confruntarea cu vicisitudinile lui Chronos” (Ghiță 2018: 144-145).

¹ Menționez că în cadrul lucrării am folosit părți din articolele publicate de mine pe parcursul studiilor doctorale, articole ce au reprezentat treptele necesare cercetării doctorale.

În altă ordine de idei, există o cultură academică cu o anumită specificitate, așa cum arată și cercetătorii Xi Shen și Xianghong Tian într-un articolul dedicat mediului universitar și culturii²:

„Cultura academică din universități constă, în principal, din perspective, personalități, etici și ambianțe academice. Cultura campusului dintr-o universitate este caracterizată de individualitate, particularitate academică, deschidere, conducere, varietate și creativitate. Cultura academică extinde construcția culturii campusului. Cultura campusului condiționează și limitează dezvoltarea culturii academice. Strategiile de construcție a culturii academice și de campus sunt următoarele: universitatea trebuie să rămână atașată misiunii sale, să crească încrederea în cultură și conștiința culturală, să integreze cultura în procesul de cultivare a talentelor, să promoveze dezvoltarea și inovația culturală”(Shen, Tian 2012: 61).

De asemenea, definiția universității implică conceptual de cultură cu un anumit specific național după cum subliniază și Cristina Pielmuș citându-l pe A. Neculau în studiul: „An Overview of Academic Culture: A Study of Law Enforcement Education”: „Misiunea ideală a universității poate și rezumată după cum urmează: Universitatea a fost un factor al culturii și civilizației, un factor al schimbării și progresului, un laborator pentru antrenarea elitelor naționale” (Pielmuș 2016: 220). Universitarii, categorie socială, se definesc și se diferențiază de celelalte categorii sociale prin caracteristici care includ *prestigiul* și caracterul simbolic, după cum subliniază Lucian Nastasă în studiul *Intellectualii și promovarea socială în România. Pentru o morfologie a câmpului universitar*. Cu toate acestea, poziția economică sau funcția par să aibă mai puțină importanță în cazul lor:

² Traducerile tuturor citatelor, incluse în lucrările netraduse în limba română din această carte, îmi aparțin.